

Наталія Дічек
Nataliia Dichek

УКРАЇНСЬКА ПСИХОЛОГІЯ НА ШЛЯХУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИТИНОЦЕНТРОВАНОГО ПІДХОДУ ДО ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (ПЕРШЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ XXI ст.)

UKRAINIAN PSYCHOLOGY ON THE WAY TO THE IMPLEMENTATION OF A CHILD-CENTERED APPROACH TO SCHOOL EDUCATION (THE FIRST DECADE OF THE XXIst CENTURY)

У статті узагальнено внесок українських психологів у розвиток психолого-педагогічного обґрунтування запровадження дитиноцентрованої освіти в незалежній Україні. Висвітлено теорію раціогуманістичної освіти (Г. Бал), засади генетичної психології (С. Максименко), стратегіальну теорію творчості (В. Моляко), тривимірну модель психологічної структури особистості (В. Рибалка) та результати практичної реалізації цих ідей у шкільній освіті.

Ключові слова: гуманізація, індивідуалізація навчання, дитиноцентрована парадигма освіти, раціогуманістична освіта, творча діяльність.

Цілеспрямовано, у хронологічній послідовності (починаючи з кінця XIX ст.) досліджуючи у ретроспективі проблему психологічного забезпечення індивідуалізації шкільної освіти в Україні [7-9], логічно переходимо до аналітичного висвітлення напрацювань вітчизняних психологів, здійснених уже в перше десятиліття XXI ст. На наше переконання, ідеї диференціації й індивідуалізації навчання з плином десятиліть стали головним чинником утілення в життя прагнення освітян забезпечити розвиток і набуття знань кожною дитиною, тобто згідно з її індивідуальними можливостями і потребами соціуму у широкому, культурно-історичному сенсі.

В останні десятиліття диференціацію й індивідуалізацію навчання визначаємо як інструменти реалізації прийнятої українською педагогічною спільнотою у 1990-і роки особистісно орієнтованої парадигми освіти, внаслідок чого зазначені підходи до організації педагогічного процесу зазнали поглиблення й розширення саме завдяки різнобічній психологізації навчання, виховання, соціалізації. Виникає дослідницька проблема: здійснити спробу узагальнення ще не систематизованого досвіду й знання про перебіг і вкорінення дитиноцентрованих процесів в освітньому просторі незалежної України в контексті їх психологізації.

У ході джерельного пошуку нам не вдалося знайти предметно спрямованих, систематизованих студій з досліджуваної проблеми. Контекстуально близькими, але присвяченими висвітленню теоретико-методологічних аспектів становлення і розвитку української психологічної науки у цілому, є студії про етику і мораль в історії психології В. Турбан (2014, 2017, 2018), про ідеї суб'єктної активності, біографічний метод дослідження здібностей І. Поклад (2008, 2017), про постнекласичну парадигму у розвитку української психології Л. Сердюк і Г. Чайки (2017), монографія американського вченого Ivan Z. Holovinsky про розвиток української психології (2008).

Мета статті – розкрити внесок українських психологів у практичне впровадження індивідуалізації у ході реформування шкільної освіти в Україні (2000-і роки). Методологічну основу дослідження склали: джерельний евристичний пошук, змістовий аналіз опублікованих нормативно-правових і законодавчих актів, наукових текстів, герменевтичний підхід до їх тлумачення, контент-аналіз тематики досліджень, що сукупно дало змогу дійти вірогідних

узагальнень. Хоча вивчення піднятої проблеми у заявлених хронологічних межах здійснюємо відповідно до історико-генетичного підходу, однак, виходячи з того, що розроблення і реалізація наукових ідей, одержання результатів наукових досліджень є не одномоментним актом, а тяглим у часі процесом, тобто встановлені межі є доволі умовними (зародження і втілення ідей може розпочинатися трохи раніше, чи продовжуватися позахронологічними межами), то дозволили деякі відхилення у використанні публікацій щодо року їх оприлюднення.

З'ясовано, що, ґрунтуючись на вітчизняних та зарубіжних теоретичних положеннях, пов'язаних з упровадженням особистісно орієнтованої освіти, українські дослідники у 2000-х роках розширили дослідження різних аспектів згаданої стратегії модернізації освітньої сфери.

До ключових українських наукових студій, у яких обґрунтовано теоретико-психологічні основи особистісно орієнтованої парадигми освіти, у тому числі й шкільної, слід віднести праці Г. Балла з теорії раціональної гуманізації освіти [1-3], С. Максименка – про засади генетичної психології, а також експериментально-генетичного та генетико-моделюючого методу [16-18; 26], В. Моляка – про психологічну теорію творчості [10; 19-22], В. Рибалки – про тривимірну модель психологічної структури особистості, концепцію розвитку творчо обдарованої особистості [28].

На нашу думку, в переведенні української освіти в рідше гуманістичних принципів, проголошених у перших пострадянських документах (Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI ст.”), 1993 р., оновлена редакція Закону про освіту, 1996 р., Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст., 2002 р.), присутню роль відіграли узагальнювальні міркування професора Г. Балла як яскравого представника постнекласичної української психології [31, с. 212]. Так, у доповіді “Гуманізація освіти у контексті категорій “особистість” і “культура”. виголошеній на міжрегіональному науково-практичному семінарі для вчителів (Вінниця, 2005 р.), він обґрунтував необхідність врахування в освітньому процесі ендопсихічних (за О. Лазурським) характеристик учнів не лише з метою попередження можливих негативних ефектів, а й передбачаючи максимально можливе сприяння “продуктивному розкриттю і подальшому збагаченню своєрідних індивідуальних можливостей кожного учня” [3, с. 313]. Щодо екзопсихічних (за О. Лазурським) характеристик особи учня, на які, у першу чергу, “спрямовані педагогічні впливи”, то, як зазначив учений, сутнісний зміст таких впливів має полягати у “прилученні учня до культури (і загальнолюдської, і національної, ..., і майбутньої професійної)” [3, с. 313].

У книзі “Сучасний гуманізм і освіта: соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти” (2003 р.), а далі – у книзі “Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах)” (2007 р.) Г. Балл, розглядаючи гуманізацію в освіті в особистісно-діяльнiсному аспекті, стверджує, що педагогічна діяльність є специфічним видом діяльності, вона спрямована на організацію педагогічного процесу, головною метою якого є особистість та її вияви у власне “особистісних” діях – цілепокладанні, смислотворенні, самостійності, відповідальності у виборі цінностей і вчинків, особистісному досвіді [1, с. 8-9].

До провідних напрямів гуманізації освіти вчений відніс: гуманізацію її цілей (формування вільного, розвиненого, високоморального, творчо активного, соціально зрілого фахівця); гуманізацію змісту освіти (на основі реалізації принципу історизму, який передбачає репрезентацію еволюції людських знань про природу, суспільство і мислення; включення знань про становлення і розвиток загальнолюдських цінностей та гуманістичних поглядів мислителів і вчених як творців духовної культури людства; гуманізацію методів навчання (гуманістичний підхід до організації навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчального процесу, розроблення особистісноорієнтованих технологій навчання і виховання). Головну місію особистісно орієнтованої освіти Г. Балл убачав у “прилученні кожного учня (студента тощо) до культури в єдності її нормативно-репродуктивних і діалогічно-творчих складників, у сприянні розвиткові учня як носія (і не просто носія, а активного носія – суб'єкта) культури і становленню при цьому гармонійної культури його особистості. Але таке сприяння може бути успішним лише за умови ретельної уваги до індивідуальних особливостей учня, а, значить, насамперед, до його

ендопсихічних характеристик. Є потрібним кваліфіковане врахування таких характеристик у педагогічному керівництві діяльністю учня, її психологічному супроводі, у професійній орієнтації тощо” [1, с. 46].

Обстоюючи потребу посилення гармонізуючого впливу психологічної науки і заснованої на її досягненнях освітньої практики на суспільні і педагогічні процеси, вчений розглядав особистісно орієнтований підхід в освіті як інструментреалізації людиноцентрованої освіти. Г. Балл розумів індивідуалізацію як “урахування індивідуальних особливостей кожного учня, його прагнень, та інтересів, рівня і якісної визначеності його здібностей, типу темпераменту і рис характеру” [1, с. 62-63]. Він наголошував на необхідності встановлювати специфіку учня на двох рівнях: номотетичному (наприклад, на основі тестів), завдяки чому можна діагностувати психологічний тип особи, та ідеографічному, коли засобами тривалих спостережень можна з’ясувати неповторну своєрідність.

На думку учня Г. Балла, відомого українського психолога, професора В. Рибалки, Георгій Олексійович сформулював фундаментальні положення щодо розбудови особистісно орієнтованої освіти [29, с. 109]. Сам В. Рибалка, аргументуючи положення про те, що “...особистісний підхід повинен базуватися на цілісному, системному уявленні про особистість з певною структурою психічних якостей особи”. і, констатуючи відсутність загально визнаного системного уявлення про психологічну структуру особистості, яке б повною мірою відповідало вимогам системного підходу, розробив (1998 р.) концепцію тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості. За задумом ученого, використання такого підходу мало “...забезпечувати таке визначення індивідуально- та соціально-психологічних особливостей людини, яке б давало змогу прогнозувати, попереджати, виявляти і розв’язувати гострі особистісні проблеми людини і завдяки цьому запобігати втратам її творчого потенціалу, надавати їй адекватну допомогу у компенсації відхилень від норми, у становленні здорового способу життя, у здійсненні творчого розвитку та плідної діяльності й поведінки” [28, с.128]. Таким чином, дослідник розглядав модель структури особистості як базу для комплексного психологічного вивчення якостей особистості конкретної людини, для формування індивідуальної моделі особистості, зокрема у контексті профільного навчання старшокласників. Вважаємо, що концепцію тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості В. Рибалки можна характеризувати як певне універсальне усистемлення професійно важливих якостей фахівця, засад створення ідеальних моделей особистості, що безперечно має велике значення в реалізації людиноцентрованої освіти.

Вагомим внеском у засаднення в Україні ідей особистісно орієнтованої освіти стали дослідження академіка НАПН України, д.псих.н., професора С. Максименка та науковців очолюваного ним Інституту психології імені Г.С. Костюка, зокрема – з лабораторії психології навчання. Особистісно орієнтована тематика наукових досліджень, виконуваних в аналізованій відтинку історичного часу, починаючи з кінця 1990-х років, чітко відображена у формулюванні основних напрямів діяльності наукового підрозділу: проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти, вивчення психолого-педагогічних умов розвитку особистісної активності в освітньому просторі, визначення психологічних чинників самореалізації особистості в освітньому просторі, вікові закономірності становлення особистості учня [13]. У ході досліджень було виявлено та досліджено структуру освітнього простору, його розвивальний потенціал, чинники, що визначають психічний розвиток особистості в освітньому просторі певного типу. Як свідчать звіти Інституту психології імені Г.С. Костюка, особистісно орієнтовані результати наукових досліджень лабораторії використовуються і впроваджуються у навчальній роботі у вигляді: програм пізнавального та особистісного розвитку дитини молодшого та середнього шкільного віку (загальноосвітні середні школи та ліцеї); діагностичних методик “Психологічний інструментарій”. матеріалів загальних та спеціальних курсів, підготовлених для студентів-психологів та студентів-медиків; корекційних та

тренінгових програм (підготовка психологів, соціальних та медичних працівників), індивідуального консультування (батьків, школярів, студентів, учителів, практичних психологів) [11].

Уточнимо, що ще з кінця 1970-х років академік С. Максименко почав розвивати наукову школу психології навчання, в основу якої заклав обґрунтовану ним теорію генетичної психології особистості та генетико-моделювальний метод її дослідження, що полягає у “наданні можливостей особистості (об’єкту вивчення) вільно функціонувати й розвиватися за власними законами, але водночас маємо надавати їй (керуючи цим процесом) такі можливості (природні й соціальні), які можна емпірично зафіксувати й верифікувати” [18, с.6]. Численні учні й наукові послідовники вченого всебічно, у різних аспектах, продовжують розробляти її положення.

Як довів академік С. Максименко (2002), використовуючи генетико-моделювальний метод дослідження процесу становлення особистості, організації навчального процесу, можна розвивати різні типи учиннієвої діяльності і вивчати закономірності формування психічних новоутворень в залежності від змісту навчальних предметів, а також дослідити реальні зміни, що відбуваються в становленні та розвиткові учня як унікальної цілісної особистості [16]. На думку сучасного дослідника історії української психології В. Турбан [31], в обґрунтованій С. Максименком парадигмі онтогенетичного становлення суб’єкта набули подальшого розвитку ідеї видатного вітчизняного психолога Г. Костюка.

Результати роботи лабораторії психології навчання під керівництвом академіка С. Максименка у 2000-і роки знайшли відображення в колективній монографії “Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі” (2013), зміст якої засвідчує, що в досліджуваний час в українській педагогічній психології здійснювалося поглиблене вивчення розвитку особистості в процесі навчання [26]. На підставі проведених експериментів науковці окреслили психологічні засади побудови навчальних курсів на діяльній основі. Водночас за очільництва академіка С. Максименка розроблялися методи діагностики психічного розвитку школярів, рівня сформованості у них учиннієвої діяльності. У результаті колективного дослідження було розроблено і впроваджено програми навчальних курсів і діагностичні завдання, побудовані на різному предметному матеріалі для окремих вікових груп учнів, що стало конкретизацією теоретичних ідей про індивідуалізацію шкільної освіти [12]. У лабораторії також здійснено дослідження шкільних неврозів серед різних вікових груп школярів (Л. Терещенко, 2007), психологічних особливостей становлення творчої особистості молодшого школяра (О. Чудакова, 2010), психологічних особливостей комунікативних здібностей підлітків, схильних до агресивної поведінки (В. Бучма, 2007), проблеми переходу учнів з молодшої до основної школи (Л. Дзюбко, 2010).

До винятково важливих для розбудови української освіти на засадах особистісно орієнтованого навчання у досліджуваний час відносимо й напрацювання академіка В. Моляка та представників його наукової школи. Працюючи у лабораторії психології творчості Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, вчений обґрунтував психологічну теорію творчості або теорію творчої конструкторології [19; 22], на основі якої розроблялися підходи до вивчення творчої діяльності школярів, що відносимо до дієвого інструменту самореалізації особистості в умовах шкільного освітнього середовища; виклав стратегіальний підхід (2002 р.), котрий передбачає використання стратегій рішення – суб’єктивну програму розв’язання особистістю нової задачі, що відображає “провідну тенденцію пошукової діяльності особистості”.

Оскільки стратегії творчості корелюються з обдарованістю, не дивно, що у досліджуваний час В. Моляко плідно співпрацював з колегами з Житомирського державного університету, які займалися питаннями обдарованості особистості. У створеній ними колективній монографії “Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень” (2006 р.) теоретичні здобутки було поєднано з результатами емпіричних досліджень з використанням власних психологічних методик (КАРУС, МВЦС (методика вивчення ціннісної свідомості) та МВДЗ (методика вивчення динаміки здібностей) та ін.). У монографії розкрито особливості взаємодії вікових, соціально-психологічних і суб’єктноціннісних чинників у розвитку творчо

обдарованої особистості, динаміку розвитку творчо обдарованої особистості – від проявів творчого потенціалу до стратегіальної організації свідомості [10].

Авторським внеском В. Моляко стало обґрунтування теоретичних і методичних можливості психології щодо розвитку творчого потенціалу особистості. Вчений виділив 3 цикли творчого процесу (розуміння умов, формування задуму, перевірка гіпотези), окреслив 4 стратегії (пошук аналогів, комбінаторні дії, реконструювання, випадкові підстановки) дії, а також універсальну стратегію [10, с. 24-27]. Скорочена назва комплексу стратегій – КАРУС. Особливість авторського підходу академіка В. Моляко полягає в тому, що, моделюючи розвиток творчої діяльності, він застосовував “утруднюючі чинники” як іманентні для творчості засоби мобілізації суб’єктної активності людини [10, с. 21]. Історіографічний пошук показав, що ідеї створеної В. Моляко психологічної теорії творчої конструкторології реалізуються багатьма дослідниками у розробленні підходів до вивчення психологічних аспектів різних сфер творчої діяльності, у діяльності Центрів психології творчості (філії лабораторії психології творчості), що діють на базі низки українських ЗВО та навчальних закладів нового типу, в кандидатських та докторських дисертаціях фахівців з усіх регіонів України.

У вищезгаданій монографії [10] варто також виділити як вагомі вміщені у ній описи методики вивчення динаміки здібностей та адаптації методики до окремих вікових етапів – дошкільного, молодшого шкільного, підліткового, системи тренінгів ціннісної підтримки розвитку здібностей учнів, розроблені О. Музикою, І. Загурською, А. Вишиною. Науковці вивчали здібності як “родові якості людини” і тлумачили здібності та обдарованість як істотний складник загальної структури особистості, в якому поєднуються психічні процеси і психічні властивості особистості.

У контексті проблеми психології обдарованості, прямо дотичної до реалізації особистісно орієнтованої освіти, слід зазначити й внесок однойменної лабораторії Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, де у досліджувані роки схарактеризували психологічні чинники розвитку обдарованості особистості (2007 р. [15]), розробили психологічний інструментарій для визначення рівня обдарованості особистості (2008, 2012 рр.) [23], встановили взаємозв’язок когнітивних та особистісних чинників розвитку обдарованості (2008 р.) [5; 24]. Методологічну основу наукових студій становив суб’єктний підхід (особистісно орієнтований). Рівень сформованості суб’єктних психологічних механізмів розглядався як загальний критерій обдарованості, а критеріями розвитку обдарованості стали характеристики індивідуальних репрезентацій дійсності (своєрідність типу сприймання, розуміння та інтерпретації подій внутрішнього і зовнішнього світів). Якщо у 1990-і роки науковці виходили з розуміння обдарованості як характеристики психологічних ресурсів суб’єкта, що виявляються як психологічні механізми діяльності творчого типу, то у перше десятиліття ХХІ ст. обдарованість тлумачили як інтегральну характеристику особистості, основою якої є система психологічних та психофізіологічних властивостей індивіда, що й забезпечує “винятково успішну діяльність та особливі досягнення у певній галузі”. [24].

Учені лабораторії під керівництвом Р. Семенової встановили, що психодіагностика обдарованої особистості потребує комплексного підходу, оскільки оцінювати слід не лише рівень та спрямованість інтелекту, а й креативність, показники особистісного розвитку та мотиваційної сфери, тому доцільно використовувати і психодіагностичні методи, й експертні оцінки. Було запропоновано адаптивну модель психодіагностики обдарованості, що конкретизується у загальних принципах діагностики на окремих вікових етапах розвитку обдарованої особистості.

Для повнішого охоплення поля психолого-педагогічних досліджень, проведених в Україні у досліджувані роки, котрі було конотовано з різнобічним вивченням питань впровадження особистісно орієнтованої освіти, ми здійснили контент-аналіз тематики близько 293 захищених у 2000-і роки кандидатських і докторських робіт [35], а також близько 435 закордированих у досліджуваний історичний час психолого-педагогічних досліджень дисертаційного рівня [27]. З’ясовано, що найчастіше науковці зверталися до студіювання: різноманітних психічних

аспектів навчання молодших школярів (близько 39% від виділеної загальної кількості психологічних досліджень у 2000-і рр.), психічних аспектів навчання учнів основної і старшої школи (близько 15%), психічних особливостей формування у школярів професійного вибору (близько 11%), тривожності і особистісної адаптованості школярів (близько 8%), ролі вчителя у здійсненні особистісно орієнтованого підходу до учнів (близько 6%). По 5% припадає на вивчення психічних особливостей розвитку творчого мислення учнів і психологічного супроводу учнів з вадами психофізичного розвитку. По 2% припадає на дослідження психології розвитку інтелекту і когнітивного розвитку школярів, мотивації учіння, психічних особливостей особистісного розвитку учнів, схильних до девіантної поведінки, розвитку у школярів Я-концепції.

Поодинокими студіями засвідчене вивчення питань обдарованості дітей різного шкільного віку, індивідуальних відмінностей учнів в умовах профільного навчання.

Отже, узагальнюючи, можемо стверджувати: у 2000-і роки в дослідженнях українських науковців домінувала гуманістична парадигма суб'єктності, але водночас у вивченні особистості школяра зберігалася методологія діяльнісного підходу.

Суб'єктний підхід в освіті України актуалізувався, починаючи ще з кінця 1980-х років. Однак з вивільненням і суспільної, і наукової думки у добу незалежності його потенціал набув надзвичайної затребуваності, бо дає змогу знаходити адекватні відповіді на виклики і потреби сучасної освіти. Розроблення українськими вченими (Г. Балл, С. Максименко, В. Моляко, В. Музика, В. Рибалка, Р. Семенова) наприкінці 1990-х років – у перше десятиліття XXI ст. питань реалізації особистісно орієнтованої освіти здійснювалося з позицій гуманістичної і діяльнісної парадигм, тобто у руслі уявлень про активну роль особи в процесі життєдіяльності, і згідно з принципом суб'єктності, де суб'єктність є особливою якістю буття, що передбачає здатність особи до самостійної життєтворчості. У поєднанні це створювало основу для вивчення психіки не як сукупності окремих психічних функцій і когнітивних параметрів, що характерне для функціональної і когнітивної психології, а як цілісності з усіма індивідуальними особливостями і проявами, які людина сама (як суб'єкт) розвиває, організує і контролює.

З 1990-х років в Україні розвивається нова постнекласична модель освіти, де цінністю є розвиток потенцій і можливостей людини, процес її творчої самоактуалізації та самореалізації, тобто особистісно орієнтована модель. Постнекласична система освіти утверджується на основі її інформатизації та комп'ютеризації, а розвиток особистості багато у чому базується на можливостях інформаційного простору. Разом з цим впровадження нової моделі освіти не є повною відмовою від наукових уявлень і методологічних установок попередніх моделей освіти, тобто між ними наявна синергетична спадкоємність. Водночас у перше десятиліття XXI ст. не виявлено досліджень особистісно орієнтованого навчання окремої дитини чи групи дітей у контексті специфіки навчання, що з'явилася у постмодерних умовах глобалізованого, інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Балл Г.О. (2008). Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Вид. 2-е, доп. Житомир. Вид-во "Волинь" 2008.
2. Балл Г. (2009). Інтегративно-особистісний підхід у психології: впорядкування головних понять. Психологія і суспільство. № 4. С. 25-53.
3. Балл Г.О. (2006). Гуманізація освіти у контексті категорій "особистість" і "культура". Психологія в раціогуманістической перспективе. Избр. труд. К. Изд. "Основа". С. 306-317.
4. Бучма В.В. (2007). Психологічні особливості комунікативних здібностей у підлітків, схильних до агресивної поведінки. Наук. записки І-ту психології АПН України / за ред. С.Д. Максименка. К. Вип. 35. С. 561-567.
5. Взаємозв'язок когнітивних та особистісних чинників розвитку обдарованості (2008): монографія / За ред. Р.О. Семенової. К. Пед. думка.

6. Дзюбко Л. В. (2000). Психологічні особливості ранньої шкільної дезадаптації і шляхи її подолання. Дис. на здобуття ... канд. псих. наук.
7. Дічек Н.П. (2015). Формування особистісно орієнтованої парадигми шкільної освіти у дослідженнях українських психологів (1980-ті рр.). Педагогіка і психологія. № 4. С. 15-29.
8. Дічек Н.П. (2018). Внесок психологів України в індивідуалізацію навчального процесу в середній школі (друга половина ХХ ст.). УПЖ. № 1. С.15-30.
9. Дічек Н.П. (2017). Педагогічна психологія – один з рушіїв розвитку диференціації шкільного навчання (40-80-ті рр. ХХ ст.) / Нариси з історії розвитку диференційованого підходу до організації навчання в українській школі (кінець 30-х – 80-ті рр. ХХ ст.): посібник / за заг. ред. проф. Н.П. Дічек. К. “Пед. думка”. С.86-196.
10. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень (2006): кол. монографія / за ред. В. Моляко, О. Музики. Житомир. “Рута”.
11. Інститут психології імені Г.С.Костюка. [http:// inpsy.naps.gov.ua/info/185](http://inpsy.naps.gov.ua/info/185).
12. Інституту психології ім. Г.С. Костюка – 60 років (2006): Наук. записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. К. Міленіум.
13. Лабораторія психології навчання Інститут психології імені Г.С. Костюка. [http:// psychology-naes-ua.institute/info/123/](http://psychology-naes-ua.institute/info/123/).
14. Лабораторія психології творчості Інститут психології імені Г.С. Костюка. [http:// psychology-naes-ua.institute/info/131/](http://psychology-naes-ua.institute/info/131/).
15. Лабораторія психології обдарованості Інститут психології імені Г.С. Костюка. [http:// psychology-naes-ua.institute/info/169/](http://psychology-naes-ua.institute/info/169/).
16. Максименко С.Д. (1998). Основи генетичної психології. К. НПЦ Перспектива.
17. Максименко С.Д. (2006). Генеза здійснення особистості: монографія. К. Вид-во ТОВ “КММ”.
18. Максименко С.Д. (2004). Метод дослідження особистості. Практична психологія та соціальна робота. № 7. С. 1-8.
19. Моляко В. О. (2002). Психологічна теорія творчості: Наук. записки Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Вип. 22: Актуальні проблеми сучасної української психології. К. С. 221–229.
20. Моляко В. А. (2002). Стратегии решения новых задач в процессе творческой деятельности. Обдарована дитина. № 4. С. 33–43.
21. Моляко В.О. (2004). Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. Практична психологія та соціальна робота. № 8. С. 1–4.
22. Моляко В. А. (2007). Творческая конструкторология (пролегомены). К. Освіта України.
23. Психологические факторы развития одаренной личности (2007): / под ред. Р.А. Семеновой-Пономаревой. Житомир. Изд-во ЖГУ им. И. Франко.
24. Психологічний інструментарій визначення рівня обдарованості особистості (2008). / Метод. рекомендації за ред. Р.О. Семенової. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
25. Психологічна діагностика обдарованості (2012). : монографія за ред. Р.О. Семенової. К. – Кіровоград, Вид-во ТОВ “Імекс-ЛТД”.
26. Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі (2013). : монографія за ред. С. Д. Максименка. Кіровоград. Імекс ЛТД.
27. Протоколи засідань Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (2004-2010 рр.). https://www.google.com.ua/search?q=Протоколи+засідань+координаційної+ради+НАПН+України&rlz=1C1AVSX_enUA734UA735&oq=Протоколи+засідань+коо.
28. Рибалка В.В. (1998). Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників”. АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти. К. Деміур.

29. Рибалка В. (2017). Психологічна теорія особистості Г.О. Балла. Психологія і суспільство. № 2. С. 104-117.
30. Становлення психологічної думки в Україні: провідні ідеї та історія розвитку (2014).: кол. монографія / за ред. В. В. Турбан. К. – Кіровоград, Імекс-ЛТД.
31. Становлення базових парадигм української психології (2017): кол. монографія / за ред. В.В. Турбан. К. Видавничий Дім “Слово”.
32. Терещенко Л.А. (2007). Психологічні особливості корекції невротичних переживань першокласників. Дис. на здобуття...канд. псих. наук. К.
33. Чудакова О.М. (2010). Психологічні особливості становлення творчої особистості молодшого школяра / Актуальні проблеми психології: Збірник наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка [за ред. С.Д. Максименка]. К. ДП “Інформ.-аналітичне агентство”. Т. X. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Вип. 17. С. 508-525.
34. Holovinsky Ivan Z. (2008). Psychology in Ukraine. 2008. APA publisher.
35. www.lib.ua-ru.net/diss/cont/370273.html.

The article summarizes the contribution of Ukrainian psychologists to the development of psychological and pedagogical substantiation of child-centered education in independent Ukraine. The theory of rational humanistic education (H. Ball), the genetic-psychological concept (S. Maksymenko), the strategic theory of personality creativity (V. Moliako), the three-dimensional personality model (V. Rybalko) and the results of the practical implementation of these ideas in school education are covered.

The subjective approach in education of Ukraine has been updated since the late 1980s. However, after the country gained independence, there was a release of both public and scientific thought. Therefore, the potential of a subjective approach in education has acquired extreme demand, as it provides an opportunity to find adequate answers to the challenges and needs of modern school education.

The contribution of Ukrainian scientists-psychologists (H. Ball, S. Maksymenko, V. Moliako, V. Muzyka, V. Rybalka, R. Semenova) to researching in the late 1990s – in the first decade of the twenty-first century issues of implementation of personality-oriented education, which was carried out from the standpoint of the humanistic and activity paradigms, that is, in line with the ideas about the active role of the individual in the process of life activity, and also agrees with the principle of subjectivity. In accordance with it, subjectivity is treated as a special quality of existence, which provides the ability of the individual to independent life-creation. Collectively it was created the basis for the study of the students' psyche not as a combination of individual mental functions and cognitive parameters, which is characteristic of functional and cognitive psychology, but as an integrity with all the individual characteristics and manifestations that the person himself (as a subject) develops, organizes and controls.

It is shown that since the 1990s, Ukraine has been developing a new post-non-classical education model, in which the value is the development of the personality's potential and capabilities, the process of its creative self-actualization and self-realization, that is, the personality-oriented model. The post-non-classical education system is approved on the basis of its informatization and computerization, and the development of the individual is largely based on the possibilities of the information space. At the same time, in the first decade of the XXI century psychological studies of personality-oriented education of a child or a group of schoolchildren in the context of the specifics of education, which appeared in the postmodern conditions of a globalized, information space, have not been revealed.

Key words: *humanization, individualization of education, child-centered paradigm of education, human rational base of education, creative activity.*